د اطلاعاتو او عامه پوهاوي د محترم رياست د استفتاء متن:

د علمي مجمعې محترم رياست ته!

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

موضوع: د روژې د مباركې مياشتې د احكامو په هكله استفتاء

څرنگه چې پوهيږئ، د رمضان مياشتې مباركه روژه په رارسېدو ده، نو د عامه پوهاوي په خاطر، مناسبه ده، چې د روژې عمومی احکام په تفصیلی ډول د خپل لطف له مخې د يوې فتوا په شكل ترتيب او دې رياست ته يې را واستوئ؛ څو د مطبوعاتو، وېبپاڼې، خواله رسنيو او پيام حق مجلې له لارې، عام ولس ته ورسول شي.

ستاسو له همېشنۍ همکارۍ نه مننه.

په درنښت

الجواب باسم مُلهِم الصواب

حامدًا لله ومُصلِّيًا على رسول الله

ښاغلی مستفتي!

پورتنۍ استفتاء کې، د یادو شویو مسایلو په هکله، لاندې داسې ځواب وړاندې کوو:

د رمضان مياشتې د روژې فرضيت

د رمضان مياشتې روژه، د هجرت د دويم کال په شعبان مياشت کې فرض شوې ده. الله تعالی مؤمنانو ته په خطاب کې فرمايي:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴾ البقرة: ۱۸۳

ژباړه: اې مؤمنانو! پر تاسو باندې روژه داسې فرض شوې ده، لکه له تاسو نه پر مخکنيو چې فرض شوې وه، د دې لپاره چې پرهېزگاره شئ.

د رمضان د روژې د فرضيت د څنډ حکمت

د مضان روژه په واقعیت کې، د رسول اکرمﷺ د بعثت له شاوخوا څوارلسو کلو وروسته فرض شوې ده. له هغه مهال راهيسې رسول اکرمﷺ يوازې نه ځله روژه نيولې ده، چې وروسته بيا يې له دې فاني نړۍ څخه د ابديت کور په لور رخصت واخيست.

علامه ابو الحسن ندوي د روژې د فرضيت د ځنډوالي د علت په هکله وايي:

د محمدﷺ د بعثت منځني پېر پورې، د روژې د فرضيت د ځنډوالي حکمت او فلسفه، د دې انګېرنې مخنيوی و، چې ګنې روژه د يوې اجباري چارې په توګه، د مکې مکرمې د چاپېريال او پکې د مسلمانانو له بد وضعيت څخه سرچينه اخلي او دا چې روژه يوازې تر بېوزلو، اړمنو او غمجنو خلکو ورتوله ده، شتمن، د جايدادونو او باغونو څښتنان، هغې ته اړتيا نه لري. (الأركان الأربعة: ٢٠٦)

اسلام کې د روژې ارزښت

روژه، په اسلام کې له ډېر لوړ مقام څخه برخمنه ده. روژه، د اسلام له پنځګونو ارکانو څخه يو مهم رکن دی او د انسان لپاره د پرهېزګارۍ چاپېريال برابروي، هغه چې ټول نېک او ښه خويونه رانغاړي، د انسان په وړاندې، د الله تعالی د رحمت او برکت دروازې پرانيزي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي: ﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ﴾ الأعراف: ٩٦

ژباړه: او که چيرې د دې کليو(ښارونو) خلکو ايمان راوړی وای او تقوا يې کړې وای، نو پر دوی به مو د اسمان او ځمکې د برکتونو(دروازې) پرانيستلې وې.

الله تعالی د روژې د ارزښت او مقام په هکله، په يوه قدسي حديث کې فرمايي: { كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إلاّ الصِّيامَ، فَإنَّهُ لِي وَ أَنَا أَجْزِي بِهِ. وَالصِّيامُ جُنَّةٌ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُم فَلاَ يرْفُثْ وَ لا يَصْخَب، فَإِنْ سابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ، فَلْيقُلْ: إنِّى صائِمٌ. وَالَّذى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيدِهِ، لَخلوفُ فَمِ الصَّائِمِ أطْيبُ عِنْدَ اللهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ. لِلصّائِمِ فَرْحَتانِ يفْرَحُهُما: إذا أفْطَرَ فَرِحَ بِفِطْرِهِ، وَإذا لَقِى رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ}. (صحيح البخاري، حديث (١٩٠٤)

ژباړه: د آدم د اولادې ټول اعمال هغوی لره دي، پرته له روژې، چې هغه زما لپاره ده او زه يې بدل ورکوم. روژه(د دوزخ او ګناه په وړاندې) سپر ده، نو که چيرې له تاسې د يوه روژه وه، ناوړې او په لوړ غږ خبرې دې نه کوي، که چيرې چا ورته سپکې سپورې وويلې يا جګړه ورسره وکړي، نو(ورته) ودې وايي: زما روژه ده. قسم په هغه ذات، چې د محمد(ﷺ) ژوند د هغه په لاس کې دی، د الله په نزد د روژتي د خولې بوی د مشک له بوی څخه زيات خوږ دی. روژتي لره دوه خوښۍ دي: کله چې روژه ماته کړي، په خپل روژه ماتي خوشاله شي او کله چې له خپل رب سره مخ شي، په خپلې روژې خوشاله شي.

همداراز رسول اکرمﷺ فرمايي: { إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ: الرَّيَّانُ، يَدْخلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لاَ يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ، يُقَالُ: أَيْنَ الصَّائِمُونَ، فَيَقُومُونَ، لاَ يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ، فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ}. (متفق عليه)

ژباړه: په جنت کې يوه دروازه ده، چې(رَيَّان) ورته ويل کيږي، د قيامت په ورځ به ورڅخه روژتيان(جنت ته) ننوځي، پرته له هغوی بل هېڅوک ورنه نه داخليږي. وبه ويل شي: روژتيان چېرته دي؟ روژتيان به ولاړ شي،

له هغوی نه پرته بل هېڅ کس(له دې دروازې) نه ننوځي، کله چې هغوی داخل شي، دروازه وتړل شي او بل هېڅوک ورنه نه شي ننوتلای.

په بل حدیث کې فرمایي: { مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ} (متفق عليه).

ژباړه: چا چې د رمضان روژه د ایمان له مخې او د ثواب په تمه ونیوله، تېر (واړه) ګناهونه به یې ورته وبښل شي.

عبد الله بن عمر ﷺ څخه روایت دی، وایي: رسول الله ﷺ فرمایلي: { بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَ إِقَامِ الصَّلاَةِ ، وَ إِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَ حَجِّ الْبَيْتِ، وَ صَوْمِ رَمَضَانَ }. (متفق عليه)

اسلام پر پنځو(ستنو) ولاړ دی: د دې ګواهۍ ورکول چې پرته له الله بل هېڅ (په حقه) معبود نشته او محمد(ﷺ) د هغه استازی دی، د لمنځونو ترسره کول، زکات ورکول، حج ادا کول او د رمضان میاشتې روژه نیول.

په همدې اساس، د رمضان روژه د یوې ټولنې عرف، کلتور، دود او عنعنات نه، بلکې هغه عبادت دی، چې الله تعالی پر اسلامي امت فرض کړی دی.

د روژې شرطونه

روژه، درې ډوله شرطونه لري:

۱- د فرضیت شرطونه،

۲- د نیولو شرطونه،

۳- د صحت شرطونه.

لومړی: د روژې د فرضیت شرطونه:

- **اسلام:** ځکه د الهي شریعت پر احکامو د مکلّفیت لپاره اسلام شرط دی.
- **عقل:** ځکه د عقل په شتون کې، مکلّف انسان ته، الهي خطاب متوجې کېږي.
- **بلوغ:** ځکه انسان په بلوغ سره مکلّف کېږي.

په(البحر الرائق ۲/ ۲٦۷، دار المعرفة) کې راغلي:

« وَ شَرَائِطُهُ [أي: شرائط الصوم] ثَلَاثَةٌ: شَرْطُ وُجُوبٍ، وَهُوَ الْإِسْلَامُ، وَالْبُلُوغُ، وَالْعَقْلُ».

همدا راز په(فتح القدير ۲ / ۳۰۲، دار الفكر) کې راغلي:

« وَ شَرْطُ وُجُوبِهِ: الْإِسْلام، وَالْبُلُوغُ، وَالْعَقْلُ».

په(مراقي الفلاح ۱/ ۲۳۸، المكتبة العصرية) کې بیا راغلي دي:

- « (وَ هُوَ) أي صَوْمُ رَمَضَان (فَرْض) عَيْن (أَدَاءً وَ قَضَاءً عَلَى مَنْ اجْتَمَعَ فِيهِ أَرْبَعَةُ أَشْيَاءٍ) هِيَ شُرُوطٌ لِافْتِرَاضِهِ وَالْخِطَاب بِهِ، وَ تُسَمَّى شُرُوطُ وُجُوبٍ، أَحَدُهَا: (الْإِسْلَام) لِأَنَّهُ شَرْطٌ لِلْخِطَابِ بِفُرُوعِ الشَّرِيعَةِ (وَ) ثَانِيهَا: (الْعَقْلُ) إِذْ لَا خِطَابَ بِدُونِهِ (وَ) ثَالِثُهَا: (الْبُلُوغُ) إِذْ لَا تَكْلِيفَ إِلَّا بِهِ».

دويم: د روژې د نيولو شرطونه:

- اقامت: د رمضان د مياشتې روژه نيول، پر مقيم (چې مسافر نه وي) فرض ده.
- روغتيا: د رمضان روژه نيول، پر روغ او صحتمن کس فرض ده.

په (فتح القدير۲/ ۳۰۲) کې راغلي:

« وَ شَرْطُ وُجُوبِ أَدَائِهِ[أي الصوم]: الصِّحَّةُ، وَالْإِقَامَةُ».

دريېم: د روژې د صحت شرطونه:

- له حيض او نفاس څخه (د ښځې) پاکوالی.
- د شپې لخوا د روژې نيولو نيت کول.

په (فتح القدير۲/ ۳۰۲) کې راغلي:

« وَ شَرْطُ صِحَّتِهِ[أي الصوم]: الطَّهَارَةُ عَنْ الْحَيْضِ وَالنِّفَاسِ، وَالنِّيَّةُ».

په (البحر الرائق ۲/ ۲۷۹) کې راغلي:

« وَ اشْتُرِطَتْ النِّيَّةُ؛ لِتَمْيِيزِ الْعِبَادَةِ عن الْعَادَةِ».

د زړو، ناروغانو، مسافرو او ښځو اړوند مسائل

أ- د زړو نارينه وو او زړو ښځو مسائل

د اسلام سپېڅلي دين هغو زړو کسانو ته، چې د زړوالي له امله، د روژې د نيولو بېخي توان نه لري، د افطار (د روژې نه نيولو) اجازه ورکړې او په ځای يې فديه ورباندې لازمه کړې ده، چې د هرې خوېل شوې روژې په بدل کې، يوه مسکين ته تقريباً دوه کلو غنم يا د هغو دوه برابره ورېښې، خورما او مميز ورکول دي او يا هم غوره دا ده چې د دغو اجناسو بيه ورکړل شي.

الله تعالی فرمايي: ﴿ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدۡيَةٞ طَعَامُ مِسۡكِينٖۖ ﴾ البقرة: ١٨٤

امام جصاص رحمه الله په خپل کتاب(أحکام القرآن ۱/ ۲۱۸، دار الإحياء للتراث العربي) کې ليکلي:

« قال أبو حنيفة و أبو يوسف و محمد و زفر: الشَّيخُ الكبيرُ الذي لا يُطيق الصِّيامَ، يُفطِر و يُطعِم عنه كُلَّ يومٍ نصفَ صاعٍ من حِنطةٍ، و لا شيء عليه غير ذلك».

په(رد المحتار ۲/ ۷۳ دار الفکر) کې راغلي:

« قوله: (نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ) أَيْ: أَوْ مِنْ دَقِيقِهِ أَوْ سَوِيقِهِ، أَوْ صَاعِ تَمْرٍ أَوْ زَبِيبٍ أَوْ شَعِيرٍ أَوْ قِيمَتِهِ، وَ هِيَ أَفْضَلُ عِنْدَنَا؛ لِإِسْرَاعِهَا بِسَدِّ حَاجَةِ الْفَقِيرِ».

ب- د ناروغانو مسائل

الله تعالی ناروغه کس ته اجازه ورکړې، چې روژه ونه نیسي. دا په هغه صورت کې، چې ډاکټر ورته ووایي، چې بې له افطار نه یې رغېدا ناشوني ده یا دا چې د ژوند د له لاسه ورکولو یا د ناروغۍ د زیاتېدلو وېره شتون ولري. دې حالت کې کولای شي روژه ماته کړي او له رغېدا وروسته، له کفارې پرته، د دغو ورځو قضايي راوړي. که چیرې له ناروغۍ سره - سره روژه ونیسي، روژه یې سهي ده.

الله تعالی فرمايي:﴿ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ﴾ البقرة: ١٨٤

ژباړه: نو که له تاسې نه څوك ناروغ او یا مسافر وي، نو بیا(دې) له نورو ورځو شمېر(پوره) کړي.

په(الهداية ١/ ٢٠٣، امير حمزه کتب خانه) کې راغلي:

« وَ مَنْ كَانَ مَرِيضًا فِي رَمَضَانَ فَخَافَ، إِنْ صَامَ، ازْدَادَ مَرَضُهُ، أَفْطَرَ وَ قَضَى».

خو هغه ناروغه، چې د رغېدا هیله یې نه وي، یعنې مرګوني ناروغي ولري، روژه دې نه نیسي او د رمضان د هرې ورځې د روژې په بدل کې به مسکین ته خواړه ورکوي او پرې د روژو قضايي راوړل لازم نه دي.

ج- د مسافرو مسائل

الله تعالی مسافر ته هم اجازه ورکړې، چې روژه ونه نیسي؛ څو له سختۍ سره مخ نه شي. خو که روژه ونیسي، روژه یې سهي او غوره ده. الله تعالی فرمايي: ﴿ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ﴾ البقرة: ١٨٤

ژباړه: نو که له تاسې نه څوك ناروغ او یا مسافر وي، نو بیا(دې) له نورو ورځو شمېر(پوره) کړي.

امام جصاص په(أحكام القرآن ١/ ٢٦٥) کې وايي:

« و قد ثبَت عن النَّبيِّﷺ بالخبرِ المستَفيضِ المُوجِبِ للعلمِ بأنه صامَ في السَّفر، و ثبَت عنه - أيضًا- إباحةُ الصَّومِ في السَّفر، منه حديث هشام بن عروة عن أبيه عن عائشةَ أنَّ حمزةَ بن عمرو الأسلمي قال لرسول اللهﷺ: أصومُ في السَّفرِ؟ فقالﷺ: { إنْ شِئْتَ فَصُمْ وَ إِنْ شِئْتَ فَأَفْطِرْ}».

همدا راز امام سرخسي په(المبسوط ٦/ ٧١، دار المعرفة) کې وايي:

« أَلا تَرى أنَّ صومَ المسافرِ في رمضان يجوزُ لِوجود السَّبب، و إِنْ كان الأداءُ متأخِّرًا إلى أن يُدرك عِدَّةً مِن أيَّامٍ أُخَر».

په(بدائع الصنائع ١/ ٢٠٣، دار الكتاب العربي) کې راغلي:

« وَ لَنَا ما رُوِيَ أَنَّ رَسُولَ اللهِﷺ صَامَ فِي السَّفَرِ، وَرُوِيَ أَنَّهُ أَفْطَرَ، وكذا رُوِيَ عن الصَّحَابَةِ أَنَّهُم صَامُوا في السَّفَرِ، وَ رُوِيَ أَنَّهُمْ أَفْطَرُوا حَتَّى رُوِيَ أَنَّ عَلِيًّا ﷺ أَهَلَّ هِلَالُ رَمَضَانَ وَ هُو يَسِيرُ إِلَى(نَهْرَوَانَ) فَأَصْبَحَ صَائِمًا؛ وَ لِأَنَّ اللهَ تَعَالَى جَعَلَ الْمَرَضَ وَالسَّفَرَ مِن الْأَعْذَارِ الْمُرَخِّصَةِ لِلْإِفْطَارِ تَيْسِيرًا وَ تَخْفِيفًا عَلَى أَرْبَابِهَا وَ تَوْسِيعًا عَلَيهِم، قَالَ اللهُ تَعَالَى: ﴿يُرِيدُ اللهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾».

په(الهداية ١/ ٢٠٣) کې راغلي:

« وَ إِن كَانَ مُسَافِرًا لَا يَسْتَضِرُّ بِالصَّوْمِ، فَصَوْمُهُ أَفْضَل، وَ إِن أَفْطَرَ جَازَ».

د- حملدارو او شيدي ورکوونکو ښځو مسائل

حملداره او شيدې ورکوونکې ښځه، د روژې له پلوه، څلور حالتونه لري:

١- که چيرې روژه نيول، نه دې او نه هم بچي ته يې کوم زيان رساوه، پرې لازمه ده چې روژه ونيسي او د پرېښودلو اجازه نه لري.

٢- که چيرې روژه نيول، يوازې دېته زيان رساوه، روژه ماتولای شي او قضايي يې ورباندې لازمه ده.

٣- که چيرې روژه نيول، يوازې بچي ته يې زيان رساوه، بيا هم روژه ماتولای شي او يوازې قضايي به يې راوړي.

٤- که چيرې روژه نيول، دې او بچي دواړو ته زيان رساوه، روژه ماتولای شي او قضايي يې پرې لازمه ده.

لاندې، د پورتني بيان اړوند، د حنفي فقهې د معتبرو کتابونو عبارتونه دي:

د امام جصاص (أحكام القرآن ١/ ٢٢٣) کتاب کې راغلي دي:

« قال أبو حنيفة و أبو يوسف و محمد وزفر والثَّوريُّ والحسن بن حيٍّ: و إذا خافَتا[أي: الحامِل والمرضِع] على ولدَيْهِما أو على أنفسِهما، فإنهما تُفطِران و تَقضِيان و لا كفَّارة عليهما».

امام محمد شيباني﵀ په(المبسوط ٢/ ٢٤٥، إدارة القــرآن والعلوم الإسلامية كراچى) کې داسې ليکلي:

« قلتُ: أرأيتَ المرأةَ الحاملَ والـمُرضِعَ التي تخاف على الصَّبِيِّ أو الحامل تخاف على نفسِها، قال: يُفطِران و يقضِيان يومًا مكانَ كُلِّ يومٍ، و لا كفَّارة عليهما».

همدارنګه په(النّتف في الفتاوى ١/ ١٤٧، مؤسسة دار الرسالة) کې راغلي:

« والثَّالث: الحاملُ اذا خافت على حَمْلِها، تُفطِر. والرَّابع: الـمُرضِعةُ إذا خافت على ولدِها و لا تَقْدِر أن تَسْتَرْضِعَ لِولدِها ظِئْرًا».

هـ- د مياشتنى عادت او نفاس لرونکو ښځو مسائل

هغه مېرمنې، چې مياشتنى عـادت ورتـه پيښـيږي، بايـد روژه ونـه نيسـي او د رمضـان لـه مياشـتې وروسـته قضايي يې ورباندې لازمه ده.

په (الاختيار لتعليل المختار ١/ ٣، دار الكتب العلمية) کې راغلي دي:

« و هو[أي: الحيض] يُسقِطُ عن الحائضِ الصَّلاةَ أصلاً، و يُحرِّمُ عليها الصَّومَ فتَقضِيه؛ لِقول عائشة: (كُنَّ النِّساءُ على عهدِ رسول الله ﷺ يقضِين الصَّومَ و لا يقضِين الصَّلاةَ)، ولِأنَّ الصَّلاةَ تَتَكَرَّر في كُلِّ شهرٍ و كُلِّ يومٍ فتَحْرَج في القضاء ، والصَّومُ في السَّنة مَرَّةً فلا حَرَج».

و- د نجونو او هلکانو د بلوغ عمر

اسلام کې د مکلّفیت عمر، د بلوغ له مخې ټاکل شوی دی. په دې معنا، کله چې چا کې د بلوغ نښې(لکه: احتلام او حیض) رامنځته شي، هغه د مکلّفیت عمر ته رسېدلای. خو د قدرتي نښو سربېره، فقهاوو د هلکانو او نجونو د بلوغ لپاره، د عمر معیار هم ټاکلی دی. نو که چیرې انجلۍ یا هلک د بلوغ قدرتي نښې ونه لري او یاد عمر ته ورسیږي، باید د یوه مکلّف کس په څېر، شرعي وجایب ترسره کړي؛ ځکه دې عمر ته په رسېدلو، بلوغ غالباً تحقق مومي. په همدې اساس، حنفي مذهب کې، د نجونو او هلکانو د بلوغ عمر، د مفتی به قول له مخې، (۱۵) سم کال دی.

لاندې، د پورتني بیان اړوند، د حنفي فقهې د معتبرو کتابونو عبارتونه دي:

په(درر الحکام شرح مجلة الأحکام ۲/ ۶۳۳، دار الکتب العلمیة) کې راغلي:

« الِاحْتِلَامُ كَمَا يَكُونُ لِلرِّجَالِ عَلَامَةٌ لِلْبُـلُوغِ، يَكُونُ لِلنِّسَاءِ كَـذَلِكَ، لَكِـنْ كَمَا يَخْـتَصُّ الْإِحْبَالُ بِالرِّجَالِ يَخْـتَصُّ الْحَيْضُ بِالْإِنَاثِ».

په(الدر المختار ۵/ ۴۴۸، دار الفکر) کې راغلي:

« بلوغُ الغلامِ بالاحتلامِ والإحبالِ والإنزالِ) والأصلُ هو الإنـزال(والجاریـةِ بـالاحتلامِ والحـیضِ والحَبَـلِ) و لـم یذکر الإنزالَ صریحًا؛ لأنه قَلَّما یُعلَم منها(فإنْ لم یُوجَد فیهما) شيء(فحَتَّی یَتِمَّ لِکُلٍّ منهما خمسَ عشـرةَ سـنةً، به یُفتی) لِقَصْرِ أعمارِ أهلِ زمانِنا».

په(درر الحکام شرح مجلة الأحکام ۲/ ۹۸۵) کې راغلي:

« مَنْ أَدرَكَ مُنتهی سِنِّ البلوغِ، أي مَنْ أتَمَّ خمسَ عشرةَ سنةً مِن عُمره و لم تَظْهَـر علیـه آثـارُ البلـوغِ، یُعَـدُّ بالِغًـا حُکْمًا، یعني إذا أکمَلَ الغلامُ أو البنتُ الخامسةَ عشرةَ، یَلْزَم الحکمُ بِکَونِهما بالِغَیْن و لو لم یَظْهَـر علیهمـا أَثَـرٌ مِـن آثار البلوغ(علي أفندي)؛ لأنَّ ظهورَ علامةِ البلوغ في هذه السِّنِّ هو الغالب الشَّائع. و علیـه فکمـا أنَّ مَـنْ تظهَـر علیه علامةُ البلوغِ، یُعَدُّ بالِغًا بِمقتضی المادة(۹۸۵)، کذلك یُعَدُّ بالِغًا مَنْ أدرَكَ منتهی سِنِّ البلوغ و لم تظهَر علیه علامةُ البلوغ ..... و هو ممکنٌ بالحَبَلِ أو الإحْبَالِ أو سِنِّ البلوغِ أو رُؤیةِ الدَّمِ أو المَنِيِّ».

په(حاشیة الطحطاوي علی مراقی الفلاح ۱/ ۹۶، دار الکتب العلمیة) کې راغلي:

« قوله: (و لِمَنْ بلَغ بِالسِّنِّ) احتَـرز بـه عَـنْ بُلـوغِ الصَّـبِيِّ بِـالاحتلامِ والإحبـالِ والإنـزالِ، و عَـنْ بُلـوغِ الصَّـبِیَّةِ بالاحتلامِ والحَیضِ والحَبَلِ، فإنَّه لا بُدَّ مِنَ الغُسلِ فیها. قوله: (و هو خمسَ عشرةَ سنةً علی المُفتی به».

په(مجمع الأنهر في شرح ملتقی الأبحر ۴/ ۶۱، دار الکتب العلمیة) کې داسې راغلي:

« و عندهما[أي: الصَّاحبَیْن] والأئمةِ الثَّلاثةِ إذا تَـمَّ خمسُ عشرةَ سنةً فیهمـا، أي: فـي الغـلامِ والجاریـةِ، و هـو روایةٌ عن الإمام، و به یُفتی».

همدا راز په(الفتاوی الهندیة ۵/ ۶۱، دار الفکر) کې راغلي:

« بُلُوغُ الْغُلَامِ بِالِاحْتِلَامِ أو الْإِحْبَالِ أو الْإِنْزَالِ، وَالْجَارِيَةُ بِالِاحْتِلَامِ أو الْحَيْضِ أو الْحَبَلِ، كَذَا فِي الْمُخْتَارِ. وَالسِّنُّ الذي يُحْكَمُ بِبُلُوغِ الْغُلَامِ وَالْجَارِيَةِ إذَا انْتَهَيَا إلَيْهِ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً عِنْدَ أبي يُوسُفَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللهُ تَعَالَى، و هو رِوَايَةٌ عن أبي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى، وَ عَلَيْهِ الْفَتْوَى».

د رمضان روژې اړوند بېلابېل مسائل:

أ- که چیرې حملداره ښځه وینه ووینې، دا د حیض وینه نه، بلکې د استحاضې وینه ده، چې د روژې د نیولو مانع نه کیږي.

په(الدر المختار ١/ ٢٠٩) کې راغلي:

« وَ مَا تَرَاه الصَّغِيرةُ دُونَ التِّسعِ .....وَ حَامِلٌ، وَ لَو قَبْلَ خُرُوجِ أَكْثَرِ الْوَلَدِ اسْتِحَاضَةٌ».

همدا راز په یاد کتاب(١/ ٢٠٩) کې راغلي:

« وَ دَمُ استِحَاضَةٍ، حُكْمُه كَرُعَافٍ دَائِمٍ، وَقْتًا كَامِلاً لَا يَمْنَعُ صَوْمًا وَ صَلَاةً»

ب- د پېچکارۍ کارول، که هغه د رګ وي یا د غوښې، روژه نه ماتوي؛ ځکه په پېچکارۍ سره دوا د جسم د مسامونو له لارې بدن ته ننوځي، نه د منافذو(طبیعي لارو) له لارې او څه چې د بدن باطن ته د مسامونو له لارې داخل شي، مُفسِد د روژې نه ګڼل کیږي. لاندې عبارتونو کې، د دې اصل په هکله صراحت شوی:

په(الفتاوی الهندیة ١/ ٢٠٣) کې راغلي:

« و ما يَدْخُلُ من مَسَامِّ الْبَدَنِ مِنَ الدُّهْنِ لَا يُفْطِرُ، هَكَذَا في شَرْحِ الْمَجْمَعِ».

په(رد المحتار ٢/ ١٠٦) کې راغلي:

« والمُفطِر إنما هو الدَّاخل مِن المنافذ؛ للاتِّفاق على أنَّ مَنْ اغتَسل في ماءٍ، فوَجَد بَرْدَهُ في باطنِه، لا يُفطِر».

ج- د روژې حالت کې د دوا بویول، روژه نه فاسدوي؛ ځکه دا یوازې بویول دي او ورسره د دوا ذرې (وړې برخې) بدن ته نه ننوځي.

په(رد المحتار ٢/ ١٠٥) کې راغلي:

« لَا يُكرَه لِلصَّائِمِ شَمُّ رَائِحَةِ الْمِسْكِ وَالْوَردِ وَنَحْوِهِ مِمَّا لَا يَكُونُ جَوْهَرًا مُتَّصِلاً كَالدُّخَانِ».

د همدې کتاب په بل ځای(٢/ ١٠٦) کې راغلي:

« قوله: (وَ إِنْ وَجَدَ طَعْمَهُ فِي حَلْقِهِ) أَيْ طَعْمَ الْكُحْلِ أَوْ الدُّهْنِ، كَمَا فِي السِّرَاجِ، وَ كَذَا لَوْ بَزَقَ فَوَجَدَ لَوْنَهُ فِي الْأَصَحِّ ... قَالَ فِي(النَّهْرِ): لِأَنَّ الْمَوْجُودَ فِي حَلْقِهِ أَثَرٌ دَاخِلٌ مِنْ الْمَسَامِّ الَّذِي هُوَ خَلَلُ الْبَدَنِ، وَالْمُفْطِرُ إنَّمَا هُوَ الدَّاخِلُ مِنْ الْمَنَافِذِ)».

په(الفتاوی الهندیة ١/ ٢٠٣) کې راغلي:

« وَ لَوْ أَقْطَرَ شيئا مِن الدَّوَاءِ فِي عَيْنِهِ، لَا يُفْطِرُ صَوْمَهُ عِنْدَنَا، وَ إِنْ وَجَدَ طَعْمَهُ فِي حَلْقِهِ. و إذا بَزَقَ فَرَأَى أَثَرَ الْكُحْلِ وَ لَوْنَهُ فِي بُزَاقِهِ، عَامَّةُ الْمَشَايِخِ على أَنَّهُ لَا يُفْسِدُ صَوْمَهُ، كَذَا فِي الذَّخِيرَةِ، و هو الْأَصَحُّ».

د- د مېږه او ښځې ترمنځ لوبې، چې ورسره (له کوروالي نه) په امن کې وي، روژه نه ماتوي.

په(الفتاوى الهندية ۱/ ۲۰۴) کې راغلي:

« و إذا نَظَرَ إلَى امْرَأَةٍ بِشَهْوَةٍ فِي وَجْهِهَا أو فَرْجِهَا ... لَا يُفْطِرُ إذَا أَنْزَلَ».

علامه ابن عابدين(رد المحتار ۲/ ۱۰۳) وايي:

« أَمَّا الْإِنْزَالُ بِمَسٍّ أَوْ تَقْبِيلِ بَهِيمَةٍ، فَإِنَّهُ لَمْ يُوجَدْ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ مَعْنَى الْجِمَاعِ، فَصَارَ كَالْإِنْزَالِ بِنَظَرٍ أَوْ تَفَكُّرٍ، فَلِذَا لَمْ يَفْسُدْ الصَّوْمُ إجْمَاعًا».

هـ- د روژې نه نيولو يا ماتولو په هکله، د ديندراه او تجربکاره ډاکټر مشوره، اړينه ده.

علامه ابن عابدين(رد المحتار ۲/ ۲۲۶) وايي:

« قَوْلُهُ: (طَبِيب حَاذِق مُسلم مَسْتُور) وَ قِيلَ: عَدَالَتُهُ شَرْطٌ، وَ جَزَمَ بِهِ الزَّيْلَعِيُّ، وَ ظَاهِرُ مَا فِي(الْبَحْرِ) وَ(النَّهْرِ) ضَعْفُهُ. قُلْت: وَ إِذَا أَخَذَ بِقَوْلِ طَبِيبٍ لَيْسَ فِيهِ هَذِهِ الشُّرُوطُ وَ أَفْطَرَ، فَالظَّاهِرُ لُزُومُ الْكَفَّارَةِ، كَمَا لَوْ أَفْطَرَ بِدُونِ أَمَارَةٍ وَلَا تَجْرِبَةٍ؛ لِعَدَمِ غَلَبَةِ الظَّنِّ، وَالنَّاسُ عَنْهُ غَافِلُونَ».

و- د رمضان مياشتې روژه کې سګرېټ څکول، روژه ماتوي او يوازې قضا پرې لازميږي، خو که چيرې د خوند او يا د بلې ګټې لپاره وي، نو له قضا سربېره کفاره هم لازموي.

علامه ابن عابدين(رد المحتار ۲/ ۱۰۶) وايي:

« قَوْلُهُ: (أَنَّهُ لَوْ أَدْخَلَ حَلْقَهُ الدُّخَانَ) أَيْ: بِأَيِّ صُورَةٍ كَانَ الْإِدْخَالُ، حَتَّى لَوْ تَبَخَّرَ بِبَخُورٍ وَ آوَاهُ إلَى نَفْسِهِ وَاشْتَمَّهُ ذَاكِرًا لِصَوْمِهِ، أَفْطَرَ؛ لِإِمْكَانِ التَّحَرُّزِ عَنْهُ ..... وَ بِهِ عُلِمَ حُكْمُ شُرْبِ الدُّخَانِ، وَ نَظَمَهُ الشُّرُنْبُلَالِيُّ فِي شَرْحِهِ عَلَى(الْوَهْبَانِيَّةِ) بِقَوْلِهِ: وَ يُمْنَعُ مِنْ بَيْعِ الدُّخَانِ وَ شُرْبِهِ وَشَارِبُهُ فِي الصَّوْمِ لَا شَكَّ يُفْطِرُ، وَ يَلْزَمُهُ التَّكْفِيرُ لَوْ ظَنَّ نَافِعًا، كَذَا دَافِعًا شَهَوَاتِ بَطْنٍ فَقَرَّرُوا».

ز- د پېشلمي پای په سپېده چاود(صبح صادق) سره تحقق مومي.

په(حاشية الطهطاوي ۱/ ۴۱۹) کې راغلي:

« قوله: (النَّهار ضدّ اللَّيلِ) قَال فِي الشَّرحِ: النَّهارُ عِبارَةٌ عَنْ زَمَانٍ مُمْتَدٍّ مِنْ طُلوعِ الْفَجْرِ الصَّادِقِ إِلى غُرُوبِ الشَّمْسِ، وَ هُو قَولُ أَصْحَابِ الْفِقهِ وَاللُّغَةِ».

همدا راز په(رد المحتار ۱/ ۴۱۹) کې راغلي:

« قَوْلُهُ: (وَ هُوَ الْيَوْمُ) أَيْ: الْيَوْمُ الشَّرْعِيُّ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ إلَى الْغُرُوبِ. وَ هَلْ الْمُرَادُ: أَوَّلُ زَمَانِ الطُّلُوعِ أَوْ انْتِشَارُ الضَّوْءِ؟ فِيهِ خِلَافٌ كَالْخِلَافِ فِي الصَّلَاةِ، وَالْأَوَّلُ أَحْوَطُ وَالثَّانِي أَوْسَعُ».

ح- د رمضان میاشتې روژه کې، د سخت درد او تکلیف په صورت کې، د روژتي لپاره د غاښ ایستل سهي دي او له دې پرته ایستل یې مکروه دي. خو روژتي دې هڅه وکړي، څو وینه حلق ته یې ونه رسیږي، که ورسیږي روژه یې فاسدیږي.

په(رد المحتار ۲/ ۴۳۶) کې راغلي:

« وَ مِنْ هَذا يُعْلَمُ حُكْمُ مَنْ قَلَعَ ضِرْسَهُ فِي رَمَضَان وَ دَخَلَ الدَّمُ إِلَى جَوْفِهِ فِي النَّهَارِ وَ لَو نَائِمًا، فَيَجِبُ عَلَيْهِ الْقَضَاءُ إِلَّا أَنْ يفرق بِعَدَمِ إِمْكَانِ التَّحَرُّزِ عَنْهُ فَيَكُون كَالْقَيء الَّذِي عَادَ بِنَفْسِه».